

GÜNEY KORE’NİN EKONOMİK KALKINMASININ TEMEL DİNAMİKLERİ (1960-1990)

THE DYNAMICS OF SOUTH KOREAN ECONOMIC DEVELOPMENT (1960-1990)

Yrd. Doç. Dr. Umut ÇAKMAK¹

ÖZ

Güney Kore ekonomisi, Kore Savaşı’ndan sonra dünyanın en fakir ülkelerinden biriydi. Kore Savaşı’nı takiben 1953-1961 yılları arasında yavaş ekonomik toparlanma gösteren Güney Kore ekonomisi, bu dönemde büyük ölçüde ABD’nin dış yardımlarına bağlıydı. Ancak 1960’lı yıllardan sonra gösterdiği olağanüstü ekonomik dönüşümle, fakirlik çeken bir ülke konumundan, yeni endüstrilemiş ülke konumuna ulaştı. Bu dönüşüm, hükümet liderliğindeki ihracata dayalı büyüme modeli sayesinde başarıldı. 1960-1989 dönemindeki bu çarpıcı başarının sonucunda; kişi başına düşen gelir 79 ABD \$’dan 5199 \$’a; cari fiyatlarla Gayri Safi Yurt İçi Hasıla 2 milyar ABD \$’ından 220.7 \$’a; tasarruf oranı %0.8’den %35.4’e; yatırım oranı %10.9’dan %35.9’a; işsizlik oranı %11.7’den %2.6’ya ve ihracat da 33 milyon ABD \$’dan 61.4 milyar \$’a yükseldi.

Anahtar Kelimeler: İhracata-Dayalı Sanayileşme, Hükümetin Liderliği, Dengesiz Büyüme, Güney Kore Mucizesi

Jel Kodları: O10, O20, O53.

ABSTRACT

Following the devastation of the Korea War, South Korea was one of the poorest countries in the world. During the period 1953 to 1961 the economy experienced a slow recovery from the war, considerable dependence upon assistance from the US. After from 1960’s witnessed a remarkable transformation of the South Korean economy, from being poverty ridden to the attainment of the status of newly industrialized nation. This transformation was achieved through the adoption of an export-oriented industrialization. Over the period 1960-1989 the economy achieved: per capita income increased from US\$ 79 to US\$ 5,199; GDP in current prices increased from US\$ 2 billion to US\$ 220.7 billion; the savings rate increased from 0.8 percent to 35.4 percent; the investment rate increased from 10.9 percent to 35.9 percent; the rate of unemployment fell from 11.7 percent to 2.6 percent and export increased from US\$ 33 million to US\$ 61.4 billion.

Keywords: Export-Oriented Industrialization, Leadership of The Government, Unbalanced Growth, South Korea Miracle.

Jel Codes: O10, O20, O53.

1. GİRİŞ

1950-1953 yılları arasında süren Kore Savaşı’nın büyük tahribatı, Güney Kore’yi dünyanın en fakir ülkelerinden birisi haline getirmiştir. 1953 ile 1961 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) yardımları sayesinde ekonomisini toparlamaya çalışan Güney Kore’nin temel iktisat politikası, ithal ikameci anlayış ile eğitim yatırımlarına odaklanmak olmuştur. Özellikle, gerek kamunun gerekse de özel sektörün eğitim yatırımlarına ağırlık

¹ Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ucakmak@gazi.edu.tr

vermesi ve bu sayede beşeri sermayenin arttırılması, 1960'ların başından itibaren emek yoğun endüstrilerin gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

1962 yılında Güney Kore ordusu tarafından oluşturulmuş olan “Ekonomik Planlama Kurulu”, Türkiye ile aynı tarihlere rastlayan planlı kalkınma dönemini başlatmıştır. Bu planlarda, ihracat artışı ve verimlilik artışı gibi ölçülebilir hedeflere yönelik Güney Kore, 1962 ile 1997 yılları arasında toplam yedi adet Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı başarılı bir şekilde uygulamıştır. Bu planların başarısının altında; devletin planlara müdahale edip kalkınmacı rolünü üstlenmesi, ekonomideki karar alıcıların planların oluşumuna dahil edilmesi ve planların uygulama aşamalarının yakın takibi ve kontrolü gibi üç temel faktörün rol oynadığı söylenebilir. Bunun yanı sıra; eğitim ve özellikle teknik eğitim gibi beşeri sermayeye, Araştırma-Geliştirmeye (Ar-Ge), teknoloji parkları gibi teknolojiyi geliştirmek için oluşturulan altyapı kurumlarına önem verilmesi ve özellikle ihracatçı sektörlerin devlet tarafından sürekli ve yüksek oranlı korunması, Güney Kore'nin başarısının altında yatan diğer faktörler arasındadır.

1960 ve 1970'lerde yüksek ekonomik performans gösteren Güney Kore ekonomisi, 1980 yılında kendini krizin içinde bulmuştur. Aynı yıl GSYİH'sı keskin bir biçimde düşen Güney Kore, 1981 yılında ülkenin borç stokunun GSYİH'ye oranı %50'lere ulaşarak, Brezilya, Meksika ve Arjantin'den sonra dünyanın dördüncü büyük borçlu ülkesi konumuna gelmiştir. Alınan önlemler ve uygulanan politikalar sayesinde 1980 krizini hızla atlatan Güney Kore ekonomisi, yine ihracat eliyle ikinci büyük ekonomik patlamasını 1980'lerin ikinci yarısından sonra yapmıştır (Colins, 1990:104-106).

1962-1990 dönemi boyunca yıllık ortalama %8.5 büyüyen Güney Kore'de kişi başına düşen gelir, 80 ABD dolarından 5200 dolara; ülkenin Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYİH) ise, 2.3 milyar ABD dolarından 220 milyar dolara yükselmiştir. Yine aynı dönemde ülkenin toplam ihracatı, 55 milyon ABD dolarından, 62 milyar dolara yükselerek büyük bir performans göstermiştir. Güney Kore'nin tasarruf oranı (Toplam tasarruflar/GSYİH) %3'lerden %35'lere; yatırım oranı (Toplam Yatırımlar/GSYİH) ise, %12'lerden %36'lara yükselmiştir. Bu yüksek performans sayesinde işsizlik oranı da, %9-10'lardan %2-3'lere gerilemiştir.

Gelir dağılımı adaletindeki iyileşme açısından bakıldığında, Güney Kore'nin 1965-1990 yılları arasında “Gini Katsayısı” ortalama 0.36 gerçekleşmiş iken, aynı oran Tayvan'da 0.33, Tayland'da 0.39, Singapur ve Hong Kong'da 0.44 ve Malezya'da 0.47 gerçekleşmiştir. Kısaca, adı geçen dönemde Tayvan'dan sonra gelir dağılımı adaleti bakımından en iyi ikinci ülkedir. Ayrıca, Güney Kore'de 1961 yılında %48.3 olan “Mutlak Yoksulluk Oranı”², 1970 yılında %23'e, 1980 yılında %9.8'e ve 1993 yılında ise %7.6'ya düşmüştür (Kim-Ji, 2009:6).

1960-1989 döneminde Rostovyan “Kalkış Aşaması”nı tamamlayan Güney Kore'nin 1990'lı yıllardaki temel hedefi, global ekonomiye geçişi hızla sağlanmak ve ileri teknoloji mallarını üreten endüstrileri geliştirmek olmuştur. 2000'li yıllarda ise temel hedef, bilgi teknolojileri alanında küresel lider olmaktır. Nitekim 1997 Asya Krizi'ni iki yıl gibi kısa bir sürede atlatmayı başaran Güney Kore ekonomisi, 2000 yılından sonra tekrar hızlı bir büyüme temposuna girerek, kısa bir süre içinde dünya pazarlarında en fazla rekabet gücüne sahip ülkelerden biri durumuna gelmeyi başarmıştır. Bu başarının altında, hiç kuşkusuz, 1960'lardan itibaren oluşturduğu sağlam üretim ve teknoloji alt yapısı yatmaktadır.

Makalenin bu birinci bölümünü takiben ikinci bölümde, Güney Kore'nin 1960-1990 döneminde gerçekleştirdiği ekonomik mucizenin temel dinamikleri incelenecektir. Üçüncü

² Mutlak Yoksulluk, insanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli asgari gelire (uluslararası ölçütlere göre günde 1 dolar, 1.25 dolar, ya da 2 dolar gelir) göre belirlenen yoksulluktur. Mutlak Yoksulluk Oranı ise, belirlenen asgari günlük gelir düzeyini yakalayamayan nüfusun, toplam nüfusa oranıdır.

bölümde, 1980 sonrası Güney Kore'nin dış ticaret ve finans alanında gerçekleştirdiği liberalizasyon politikaları ile 1990 sonrası Güney Kore ekonomisinin ulaştığı gelişmiş ülke profili kısaca özetlenmeye çalışılacaktır. Makalenin son bölümünde ise, sonuç ve genel değerlendirmelere yer verilecektir.

2. GÜNEY KORE'NİN EKONOMİK MUCİZESİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ

2.1. Güney Kore'nin 1960 Öncesi Ekonomik Yapısı

Kore'nin, Japonya'nın kolonisi olduğu 1910-1945 dönemi boyunca, ekonomik gelişmesinden en çok yaralanan kesim, Japonlar ve Güney Kore'deki Japon göçmenler olmuştur. Koloni dönemi boyunca Güney Kore'nin ortalama yıllık büyüme oranı %4 olarak gerçekleşmiş olmasına rağmen, Kore'lilerin ekonomik refahı kötüye gitmiştir. Yine bu dönemde, Güney Kore'nin kişi başına düşen GSYİH'sı artış göstermişken, kişi başına düşen GSMH'sı düşmüştür. Japon koloni döneminin bütün bu olumsuz yanlarına rağmen, eğitim, altyapı (finans, ulaşım ve ticaret) ve yönetim deneyimi gibi konularda olumlu etkileri de olmuştur (Harvie ve Lee, 2003:8).

Kore'de 1940 yılında toplam 23.5 milyon nüfusun 15.6 milyonu Güney, 7.9 milyonu ise Kuzey Kore'de yaşamaktaydı. Yine 1940 yılında, metal ürünlerin %90'ı, kimyasal ürünlerin ise %83'ü Kuzey Kore kısmında üretilirken; makine üretiminin %72'si, tekstil üretiminin %85'i, işlenmiş gıdanın %64'ü Güney Kore kısmında üretiliyordu. Dolayısıyla, metal, elektrik gücü ve kimya endüstrisinin büyük bir kısmı Kuzey Kore'de yer alırken; hafif sanayiler ve makine üretiminin büyük kısmı Güney Kore'de gerçekleştiriliyordu (Frank vd., 1975:6-7).

27 Temmuz 1953 yılında yapılan ateşkes anlaşması ile sona eren ve yaklaşık bir milyon insanın hayatını kaybettiği Kore Savaşı'nın yol açtığı fiziksel yıkımdan, hem Kuzey Kore, hem de Güney Kore³ etkilenmiş olmasına rağmen, Kuzey Kore, savaştan çıkmış bir ekonomiyi yeniden toparlamak adına çok daha uygun şartlara sahipti: Örneğin, madenlerin ve gelişmiş ağır sanayinin önemlice bir kısmı Kuzey Kore'de kalmıştı. Güney Kore'ye kalan ise tarım alanlarıydı. Ayrıca Güney Kore'nin başkenti Seul, savaştan çok etkilenmiş bir bölgeydi. Seul'de yer alan endüstri tesislerinin ve altyapı imkânlarının %80'den fazlası, meskenlerin ise yarısından fazlası kullanılamaz hale gelmişti.

1948-1960 Başkan Rhee Syngman döneminde, iyi düzenlenmiş bir ekonomik büyüme ve dış ticaret stratejisi oluşturulamadığı için, savaş sonrası ekonomik iyileşme oldukça yavaş gerçekleşmişti. Bu dönemde Güney Kore ekonomisini ayakta tutan, başta ABD olmak üzere kendi müttefiklerinden yoğun bir şekilde aldığı dış yardımlardı. Örneğin, 1945-1960 dönemi boyunca toplam 3 milyar ABD Dolar'ına yakın dış yardım alınmıştı. Dış yardımlara ilaveten, uygulanan ithal ikameci dış ticaret politikası, aşırı değerli döviz kuru politikası ve özellikle eğitime yapılan yoğun yatırımlar, bu dönemin temel ekonomi politikalarını oluşturmuştu. Özetle Güney Kore ekonomisi, planlı kalkınmanın başladığı 1960'lı yıllardan önce "Fakirlik Tuzağı"yla karşı karşıya olan bir ülke konumundaydı. Sanayileşmek için gerekli olan sermaye birikimi olmadığı gibi, mal kıtlıkları, sosyal ve politik istikrarsızlıklar ve kronik ödemeler bilançosu açığı, ülkenin en temel makro ekonomik sorunları arasındaydı.

³ Kore Savaşı'nın Güney Kore'ye verdiği zararın yaklaşık 3 milyar Dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu zarar, Güney Kore'nin 1952 ile 1953 yıllarında gerçekleşen toplam GSMH değerine hemen hemen eşittir (Frank vd., 1975:11).

Tablo 1: Güney Kore'nin Aldığı Dış Yardımlar (1945-1959)

YILLAR	TOPLAM DIŞ YARDIM (Milyon ABD \$)	DIŞ YARDIMLAR / GSMH (%)
1945-1952	852.5	-
1953	194.2	11.2
1954	153.9	8.4
1955	236.7	12.5
1956	326.7	17.1
1957	382.9	18.5
1958	321.3	14.5
1959	222.2	9.5
1945-1959	2690.4	-

Kaynak: (The Ministry of Finance and Economy, Korea. Aktaran: Chun, 2010:11)

Nisan 1960'da Başkan Rhee görevden uzaklaştırılarak yerine Chang Myon gelmiş olsa da, Chang uzun süre görevde kalamamış ve Mayıs 1961'de yapılan bir darbe ile General Park Chung iktidara gelmişti. Park başa geldiğinde, Güney Kore'de halkın büyük bir kısmı fakirlik içinde yaşarken, cari fiyatlarla kişi başına düşen gelir ancak 80 ABD Doları düzeyindeydi. Bu düşük gelir düzeyi, Güney Kore için uygun bir kalkınma stratejisi belirlenerek hızlı ekonomik gelişme sürecine geçilmesini zorunlu hale getirmişti. Çünkü uygulanan ithal ikameci politika sayesinde, hem dayanıksız tüketim malları, hem de ara malları sanayisinde belirli bir üretim düzeyine ulaşılmıştı. Ancak ithal ikameci politikanın sermaye malları ve dayanıklı tüketim malları üzerinde yoğunlaşması, gerek yurtiçi piyasanın darlığı, gerekse de yoğun sermaye ihtiyacı yüzünden pek de rasyonel değildi. Bunun yanı sıra, ABD'nin Kore Savaşı sonrası Güney Kore'ye yaptığı dış yardımlar 1957 yılında tepe yapmış ve bu tarihten 1960'ların başına kadar sürekli düşüş göstermişti. Dış yardımlardaki bu düşüşle karşı karşıya kalan Güney Kore, yurt içi tasarrufların en iyi şekilde nasıl artırılacağı ve hayata geçirilecek projeler ile ödemeler dengesinin ihtiyaç duyduğu dövizin ve yeni döviz kaynaklarının ne olabileceği konularında arayışa girmişti. Sonuçta Güney Kore, 1962 yılından itibaren dışa açık ihracata dayalı büyüme modelini benimseyerek, içinde bulunduğu fakirlik kısır döngüsünden kurtulmayı amaçladı. Bu hedefe ulaşmak için, devletin desteği ve kontrolü sıkı bir biçimde uygulanacaktı (Harvie ve Lee, 2003:10).

Önemle vurgulamak gerekir ki, ekonomik kalkınmanın başladığı 1962 yılında, sermaye birikiminin yoksunluğu, zayıf teknoloji altyapısı ve gelişmemiş özel sektörün varlığı, kalkınma önündeki en büyük engeller iken; görece yüksek eğitim düzeyi, işgücünün bol olması ve ekonomik gelişme için toplumsal isteğin ve desteğin yüksek olması, ekonomik kalkınmanın başlaması ve devamı için olumlu faktörler arasındaydı.

2.2. Ekonomik Kalkış Döneminin Temel Özellikleri (1960-1990)

2.2.1. İhracatı Geliştirmek İçin Uygulanan Politikalar ve 1960-1970 Dönemi

1961 yılının Mayıs ayında askeri darbe ile yönetime gelen Park Chung-Hee ile birlikte Güney Kore'nin siyasi ve ekonomik kalkınma programında radikal bir değişiklik gerçekleşmiştir. Park'ın önceliği, ülkenin sanayileşme ile kalkınması olmuştur. Park, 1962 yılından itibaren, ekonomik planlamayla ihracat odaklı bir sanayileşme sürecini hedeflemiştir. Hükümet, özel sektörü plan amaçlarına göre yönlendirebilmek için, seçici ve karşılıklılık esasına dayanan sıkı bir teşvik politikası uygulamıştır (Çakmak, 2009:3).

Güney Kore ekonomisi planlı kalkınma döneminin hemen başlarında, faiz oranları ve döviz kurunda bir takım değişikliklere giderek, finansal sisteme ilk müdahalesini yapmıştır. 1964 yılında %16 olan ticari bankaların yıllık kredi faiz oranları, 1965 yılında %26'ya yükseltilmiştir. Bu faiz artışı, bir yandan anti-enflasyonist baskı yaratırken, diğer yandan da

yurt içi tasarrufların artmasına yol açmıştır. Örneğin yurtiçi tasarrufların GSYİH'ya oranı 1964 yılında %8.7'den, 1968 yılında %15.1'e yükselmiştir. Bunun yanı sıra, Won'un ABD Dolar'ına karşı değeri de, 1964 yılında devalüasyon yapılarak düşürülmüştür (1963 yılı 1\$=130 Won'dan, 1964 yılı 1\$=256 Won'a). Yapılan devalüasyona ilaveten, ihracatçı sektörlerin kullandığı kredi faiz oranlarında da indirimle gidilmiştir: İhracat kredisi faiz oranları %8'den, %6.5'e ve 1967 yılında da %6'ya düşürülmüştür. 1961-1965 döneminde kredilerin yıllık ortalama faiz oranı %18 iken, aynı oran 1966-1972 döneminde %23'e yükselmiştir. Genel kredi faiz oranlarındaki artışa rağmen, ihracat kredileri faiz oranındaki düşüş ve yapılan devalüasyon, Güney Kore hükümetinin ihracatı geliştirme politikalarının birer yansımasıdır. Bunun sonucunda, 1964 yılında 120 milyon Dolar gerçekleşen ihracat, 1970 yılında yaklaşık 7.5 kat artarak 882 milyon Dolar'a yükselmiştir. Ancak ne var ki, uygulanan bu politikaların ihracat üzerine olumlu etkilerine rağmen, yurt içindeki firmalar üzerinde bazı olumsuz etkileri de olmuştur. Artan kredi faiz oranları firmaların borçlanma maliyetini; yapılan devalüasyonlar da ithal edilen ara ve sermaye mallarının fiyatını artırmıştır. Dolayısıyla bazı Güney Kore firmaları, ticari bankalara olan kredi borçlarını ödeyemeyecek ölçüde finansal sıkıntıyla karşı karşıya kalmıştır. (Kim-Shin, 2007: 383-384).

İhracatı geliştirmek amacıyla uygulanan politikalar, finansal sisteme yapılan müdahalelerle sınırlı değildir: Örneğin, hükümet ile özel sektör arasında, ilgili bakanların, iş dünyasından temsilcilerin ve bankaların katılarak yapıldığı "Aylık İhracatı Geliştirme Toplantıları"nda, bir yandan ihracatın performansı ve ihracatçıların karşılaştığı sorunların çözümüne ilişkin çıkış yolları değerlendirilirken, diğer yandan da en iyi performans gösteren ihracatçı firmalara hükümet tarafından büyük avantajlar sağlanmıştır⁴. İhracatı artırmak için diğer uygulamalar ise özetle şunlardır (Yoo, 2008:47-48; Kim-Ji, 2009:25):

- i. İhracat-İthalat Bağlantı Sistemi: Bu sistem, ithal girdi kullanan ihracatçı sektörlerle, yüksek kar sağlayacak olan ithal mallarının belirlenmesi amacını güdüyordu.
- ii. Döviz kazançları vergiden muaf tutulmuştu.
- iii. İhracatçı firmalar, gümrük tarife ve kotalardan muaf tutulmuştu.
- iv. Devlet kontrolündeki bankalar, ihracatçı firmalara özel faiz oranları uygulayarak finansal destek sağlıyordu.
- v. İhracatçı firmalara, ithal mallar için ellerinde döviz bulundurma serbestisi getirilmişti.
- vi. Farklılaştırılmış Kart Sistemi: Gösterdikleri performansa göre, ihracatçılara, mavi, beyaz ve sarı olmak üzere farklı renklerde kartlar verildi. Bu kartlar, yüksek performans gösteren ihracatçı firmalara önemli bir takım ayrıcalıklar sağlıyordu.
- vii. İhracatçı sektörlerin ithal girdi olarak kullandığı hammadde ithalatı, devlet tarafından büyük ölçüde destekleniyordu.
- viii. İhracat Sigortası: İhracat sigortaları aynı zamanda devlet tarafından güvence altına alınmıştı.
- ix. Kore Won'unun reel değer kazanmaması için, döviz kurunda kayan-parite sistemi uygulanmıştı.
- x. 1964 yılında "İhracat Endüstri Komplekslerinin Geliştirilmesi İçin Kanun" yürürlüğe girdi. Bunun sonucunda, Guro ve Seul'de ihracat kompleksleri kuruldu.

⁴ Güney Kore Endüstri ve Ticaret Bakanlığı, birçok Güney Kore firmasına yıllık ihracat hedefleri belirlemişti. Hükümet, bu hedefleri yılsonunda gerçekleştiren firmalara, borçlanma ve kredi kullanma kolaylığı, vergi indirimleri ve idari kolaylıklar gibi önemli bir takım avantajlar sağlamıştı. Hedeflerini gerçekleştiremeyen firmalar ise bütün bu avantajlardan mahrum kalıyordu.

- xi. Güney Kore hükümeti, ihracatçı endüstrileri desteklemek amacıyla bir dizi yasal düzenlemeler yaptı. Örneğin 1967 yılında, "İhracatı Geliştirme Kanunu", "Geçici Önlemler Kanunu", gibi yasal düzenlemeleri yürürlüğe soktu.

Hükümetin desteği ve liderliğindeki ihracata dayalı büyüme modelinin başarıyla uygulanmış olması, ekonomik gelişmenin en önemli unsuru olmuştur. Özellikle ekonomik gelişmenin başlangıç aşamalarında, gerek beşeri sermaye, gerekse de özel sektörün sermaye yetersizliği nedeniyle gerçekleştiremeyeceği temel endüstrilerde, hükümetin kendi yatırım imkânlarını kullanmış olması, ihracatçı sektörlerin gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, ihracat artışının sağlanması için özel sektöre hükümetin uyguladığı baskıcı tavrında⁵, ihracat artışında payı olduğu söylenebilir.

Belirtmek gerekir ki, Güney Kore'nin kalkınma sürecinde devletin desteğinin ve etkisinin fazla olması, kamu harcamalarının GSMH içindeki payının artmış olduğunu düşündürülebilir. Ancak böyle bir gelişme kısmen gerçekleşmiştir. Kamu harcamalarının GSMH içindeki payı, 1960-1995 dönemi boyunca ortalama %18'ler civarındadır. Benzer bir durum kamu gelirleri için de geçerlidir. Toplam kamu gelirlerinin %95'ini oluşturan vergi gelirlerinin GSMH içindeki payı, yani kısaca vergi yükü, 1960-1995 dönemi boyunca tedrici olarak artmış olsa da, diğer OECD ülkeleri ile kıyaslandığında oldukça düşük düzeylerde kalmıştır. Güney Kore hükümetinin yurtiçindeki endüstrilere, özellikle de ihracatçı firmalara sağladığı yoğun vergi teşvikleri, bir yandan vergi gelirlerinin düşük kalmasına, diğer yandan da kamu harcamalarının düşük vergi gelirleri nedeniyle kısılmasına yol açmıştır (Yoo, 2008:43).

Tablo 2: Kamu Harcaması ve Toplam Vergi Gelirlerinin GSMH'ye Oranı

	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995
Kamu Harcaması / GSMH	12.4	19.8	14.5	18.3	17.6	19.7	20.7	21.9	25.4
Vergi Gelirleri / GSMH	6.2	10.3	8.6	14.3	15.3	17.9	17.3	19.7	20.7

Kaynak: (Yoo, 2008:44).

2.2.2. Ağır ve Kimya Sanayisine Geçiş ve Ortaya Çıkan Makroekonomik Sorunlar (1970-1979 Dönemi)

1960'lı yıllarda etkileyici bir performans gösteren ihracat odaklı kalkınma stratejisi, 1970'li yılların başlarından itibaren bir takım olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1971 yılının sonlarından 1972 yılının ilk yarısına kadar, endüstri üretimi ciddi bir biçimde yavaşlama göstermiştir. Büyüme oranı 1971'de %9.2'den, 1972'de %4.9'a; yatırımların GSMH'ya oranı da aynı yıllarda sırasıyla %25.5'ten %20.9'a düşmüştür. Ekonomideki bu kötüleşmenin bir nedeni, Güney Kore'nin ana ihracat partneri olan ABD ve Japonya'nın büyüme oranlarındaki yavaşlamadır. Ayrıca, Güney Kore'nin ABD'den ithal ettiği ve ihracat girdisi olarak kullanılan birçok mamul mala ABD'nin %10 gibi ek vergi koyması da, Güney Kore'nin ihracatçı firmalarını sıkıntıya sokmuştur (Frank vd., 1975:21).

Ekonomik yavaşlamanın bir diğer nedeni de, birçok Güney Kore firmasının içine düştüğü mali sıkıntılardır. Öncelikli olarak yurtiçine üretim yapan birçok Güney Kore firması, genişleyen kapasiteleri nedeniyle artan sermaye malı ithalatını, yurt dışından yoğun bir şekilde borçlanarak finanse etmişlerdir. Ancak, Aralık 1970 ile Temmuz 1972 arasında Won'un ABD Dolar'ına karşı değer kaybetmesi (1\$=317 Won'dan 400 Won'a yükselmiş), yüklü miktardaki ve çoğunlukla kısa vadeli borçların ülke parası (Won) cinsinden değerinin

⁵ Örneğin 1980 yılına kadar Güney Kore'de renkli televizyon üretilmiş olmasına rağmen, bu renkli televizyonların yurtiçinde satışı yasaklanmıştı. Dolayısıyla birçok Güney Kore firması, renkli televizyon, gramofon, portatif telefon gibi yüksek katma-değerli ürünleri deniz aşırı ülkelere ihraç etmek zorunda kalıyordu.

artmasına yol açmıştır. Özetle, borç dolarizasyonu ve vade uyumsuzluğu sorunu, birçok Güney Kore firmasını mali sıkıntının içine sokmuştur (Frank vd., 1975:21).

Bütün bu olumsuz gelişmeler üzerine Güney Kore hükümeti, 3 Ağustos 1972 yılında birçok ekonomik reformu içeren "Ekonomik İstikrar ve Büyüme İçin Hükümet Kararnamesi"ni yayınlamıştır. Alınan ekonomik önlemleri takiben Güney Kore ekonomisi, Mayıs 1973'te ihracat stratejisini, hafif sanayi mallarından ağır ve kimya sanayisi mallarının üretimine ve ihracatına yöneltmiştir. Ağır ve kimya sanayinde stratejik sektörler ise; çelik, ağır makineler, otomobil, elektronik, gemi yapımı, demir içermeyen madenler ve petro-kimya ürünleri olarak belirlenmiştir⁶. Bütün bu gelişmeler sonucunda Güney Kore ekonomisi, 1973 yılında %12 gibi çok yüksek bir büyüme oranını ve %25.4 yatırım oranını yakalayarak, ihracata dayalı büyüme hedefine devam etmiştir.

Güney Kore'de 1972-1979 dönemi boyunca toplam banka kredilerinin yaklaşık %60'ı, imalat sanayinde gerçekleştirilen yatırımların da %75'inden fazlası ağır ve kimya sanayisine gitmiştir. Ancak ne var ki, ağır ve kimya sanayisinin 1970'li yıllardaki hızlı gelişimi, beraberinde bazı problemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır: Hızlı parasal genişleme, bozulan bütçe dengesi, yeterli analiz yapılmadan gerçekleştirilen verimsiz ve/veya aşırı yatırımlar ve artan dış borç stoku, bu problemlerin başında gelmiştir. Bu gelişmelere ilaveten, ihracata dayalı büyüme stratejisi de, devletin, firmalar üzerinde yoğun baskısına neden olmuştur. Önceden belirlenen ihracat hedeflerini -geçerli bir sebebi olmadan- gerçekleştiremeyen firmalar, borçlanma, kredi kullanma kolaylığı ve vergi indirimleri gibi bir takım avantajlardan mahrum bırakılmıştır. Firmalar ise bu hedeflerini gerçekleştirebilmek için, mümkün olan en iyi seviyede, üretim ve ihracat kapasitelerini artırmaya yönelmişlerdir. Ancak, bu zorlayıcı üretim ve ihracat artışı firmalara yüksek Borç/Özkaynak Oranı (Debt-Equity Ratio) olarak yansımıştır. Örneğin, imalat sanayinde borç/özkaynak oranı, 1963 yılında %92'den, 1971 yılında %394'e ve tepe yaptığı 1980 yılında ise %488'e kadar yükselmiştir. Bu tarihten sonra ise tedrici olarak düşmeye başlamıştır (Harvie ve Lee, 2003:11-13).

Kamu odaklı ihracata dayalı büyüme modelinin yol açtığı bir diğer sorun, nüfusun ve endüstri tesislerinin Seul gibi büyük illerde aşırı yoğunlaşması olmuştur. Böyle bir gelişme ise, özellikle 1970'li yıllardan sonra, iskân ve barınma problemleri, eğitim imkânlarının yetersiz kalması, kamu hizmetlerinin aksaması gibi şehirleşme problemlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

2.2.3. Ekonomik Kalkış Döneminin İlk Krizi: 1980 Krizi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Güney Kore'nin 1972 yılından sonra yöneldiği ağır sanayi ve kimya sanayisi, 1970'lerin ikinci yarısında, özellikle 1977-1978 yıllarında ekonominin aşırı ısınmasına neden olmuştur. Endüstrinin gelişimine bağlı olarak vasıflı teknik elemanlara artan talep, bu işçilerin reel ücretlerinin 1975'ten sonra üçe katlanmasına yol açmış, vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki ücret farkı ciddi ölçüde artmıştır (Krueger, 1987:34). Dolayısıyla, bu dönemde ücretlerdeki artış hızı işgücü verimliliğindeki artış hızını geçmiştir. Sonuçta ülkede enflasyonist bir süreç

⁶ Güney Kore'nin bu ihracat stratejisi, A. O. Hirschman'ın (1958) ortaya attığı "Dengesiz Kalkınma Modeli"nin benimsendiğini göstermektedir. Hirschman'a göre geri kalmış ekonomiler, dengeli kalkınma teorisyenlerinin öngördükleri gibi, bütün sektörlerde eş-anlı bir kalkınma hamlesini gerçekleştirecek ne sermaye miktarına, ne de arz ve talep yönüyle piyasa genişliğine sahiplerdir. Bu yüzden var olan imkanlar, ancak seçilecek birkaç sektörün geliştirilmesi ile optimum düzeye ulaştırılabilir. Hirschman'a göre, "ileri ve geri bağlantı etkisi" en yüksek olan sektörler, ekonomik kalkınmada seçilecek kilit sektörler olmalıdır.

başlamıştır⁷. Belirtmek gerekir ki, yaşanan yüksek enflasyon, bir yandan kreditorlerden borçlulara gelir transferine yol açarken, diğer yandan da hükümet tarafından belirlenen faiz oranları nedeniyle ekonomide çoğunlukla negatif reel faizlerin oluşmasına neden olmuştur. Örneğin 1973 yılında vadeli mevduatın yıllık ortalama reel faizi %5.3 iken, 1974 yılında %-19.3'e düşmüştür. Böyle bir gelişme ise, hızlı büyüme döneminde, tasarrufların finansal varlıklardan gayrimenkul sektörüne yönelmesine ve yurt içi tasarrufların yurt içi yatırımları karşılamakta yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bir yandan artan fiyat artışları, diğer yandan da Won'un değer kazanması, 1970'lerin sonlarına doğru dış rekabet gücünün zayıflamasıyla ve ihracat artış hızının düşmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum, Güney Kore'nin 1960 sonrası yaşadığı ilk ciddi tökezlemedir (Kim-Shin, 2007: 387-389).

Ekonomide yaşanan bu sorunların aşılması amacıyla, 17 Nisan 1979 yılında "Kapsamlı İstikrar Programı" ilan edilmiştir. Bu program, sıkı para ve maliye politikasını, fiyat istikrarını, kısa dönemde ağır sanayi ve kimya sanayindeki yatırımların dengeli dağılımının sağlanmasını ve uzun dönemde ise ekonomik liberalizasyonun gerçekleştirilmesini içeriyordu. Ancak hazırlanan bu program, ikinci petrol krizinin yaşanması, tarımsal üretimde düşüş gerçekleşmesi ve Ekim 1979'da Başkan Park'ın bir suikast sonucu öldürülmesi nedeniyle 1979-1980 yıllarında etkili bir şekilde uygulanamamıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan ekonomik ve politik bu kriz, Güney Kore'nin Başkan Park döneminden beri (1961-1979) ilk kez 1980 yılında ekonominin %-2.1 küçülmesine ve enflasyon oranının %28.7'ye yükselmesine yol açmıştır. 1980 yılında cari işlemler açığının GSYİH'ye oranı %9'lara yükselmiş (1978 yılında %6) ve 1980 yılının ikinci yarısında brüt yatırımlar önemli ölçüde düşmüştür (Krueger, 1987:35).

Ekonomide yaşanan bu zayıflama nedeniyle Güney Kore hükümeti 1980'lerin başında istikrar politikaları uygulamaya başlamıştır. Bütçe harcamalarının dondurularak bütçenin kontrol altına alınması, kredi ve faiz oranlarındaki kontrollerin kaldırılması ve yatırımların ağır sanayi ve kimya sanayisinde yoğunlaştırılması, uygulanan temel politikalar olmuştur. Ayrıca, 1980-1982 döneminde Güney Kore Hükümeti, fiyat kontrollerini ile ithalat üzerindeki bazı kısıtlamaları serbestleştirmiş ve vergi reformunu başlatmıştır. Başlarda sıkı para ve maliye politikası uygulayan hükümet⁸, 1981 yılında yatırımlarda yaşanan düşüş nedeniyle, bu sıkı para ve maliye politikasında bir miktar gevşemeye gitmiştir. Bununla beraber Güney Kore hükümeti, 1980-1982 döneminde ithalat ve yatırımların finansmanı için dış borçlanma yolunu yoğun bir şekilde kullanmaya devam etmiştir. Buna karşın 1983-1984 yıllarında gerçekleşen yüksek büyüme oranları, yurt içi tasarrufların artmasına ve bu sayede de dış finansman ihtiyacının azalmasına yol açmıştır (Colins, 1990:105-106).

Ekonomik istikrar önlemleri 1980'lerin ortalarında amacına ulaşmaya başlamıştır: Enflasyon oranı düşmüş⁹, dış rekabet gücü, verimlilik ve büyüme oranında artış yaşanmıştır. Özellikle 1986-1989 yılları arasında, düşük petrol fiyatları, zayıf dolar kuru ve global çapta düşük faiz oranları, 1980'lerin ikinci yarısında ekonominin güçlenmesine önemli katkı sağlamıştır. Güney Kore ekonomisi ilk defa 1986 yılında dış ticaret, cari işlemler ve ödemeler dengesi

⁷ Güney Kore ekonomisi, 1960'ların başından 1981 yılına kadar Asya ülkeleri arasında yüksek enflasyona sahip ülkeler arasında yer almıştır. Yüksek enflasyonun nedenleri arasında; petrol fiyatlarında yaşanan artışlar, düşük tarımsal ürün rekolteleri, yüksek yatırım düzeyleri ve de esasen, endüstriyel kapasite ve ihracatta meydana gelen hızlı genişleme ile birlikte toplam talepte ortaya çıkan aşırı artışlar yatmaktadır.

⁸ Para arzının artış oranı 1980 yılında %27'den, 1983 yılında %15'e ve 1984 yılında %8'e düşmüştür. Bütçe açığının GSMH'ya oranı ise 1983 yılı sonunda %1'in altına gerilemiştir (Krueger, 1987:35).

⁹ 1981 yılından sonra enflasyonun tek hanelere düşmesinde, hem yurtiçi hem de yurt dışı faktörler rol oynamıştır: Düşük enerji ve hammadde fiyatları, ABD Doları'nın değer kaybetmesi ve düşük faiz oranları, ithal girdi maliyetinin azalmasına ve dolayısıyla fiyat istikrarının sağlanmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca, işgücü verimliliğindeki artışın nominal ücretlerdeki artışı geçmeye başlaması da, firmaların birim maliyetleri üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır.

fazlası vermiş¹⁰; yurtiçi tasarruflar ise yurtiçi yatırımları aşmıştır. Aynı yıl büyüme oranı %11 gerçekleşmiştir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda, 1982-1989 dönemi ortalama büyüme oranı ise % 9'lara ulaşmıştır.

Tablo 3: Güney Kore'nin Temel Ekonomik Göstergeleri (1960-1989)

Yıllar	Kişi Başına Düşen Gelir ABD \$	GSYİH ABD \$ Milyar	Büyüme Oran %	TÜFE %	Tasarruf Oran %	Yatırım Oran %	Dış Ticaret Dengesi ABD \$ Milyon	İhracat ABD \$ Milyon	Dış Borçlar ABD\$ Milyon	İşsizlik Oran %	Döviz Kuru (Won/\$)	Vadeli Mevduat reel faiz oran*
1960	79	2	1.2	-	0.8	10.9	-273	33	-	11.7	65	-
1962	87	2.3	2.1	-	3.3	12.8	-335	55	-	9.8	130	5.7
1964	103	2.9	9.7	-	8.7	14.0	-245	120	177	7.7	256	-14.9
1966	125	3.6	12.2	12	11.8	21.6	-430	250	392	7.1	271.5	19.2
1968	169	5.2	11.3	11.3	15.1	25.9	-836	486	1199	5.1	281.5	17.7
1970	248	8	8.8	16.9	16.2	24.6	-992	882	2245	4.5	316.7	12.6
1972	316	10.6	4.9	11.9	15.7	20.9	-574	1676	3589	4.5	398.9	1.7
1974	542	18.8	7.4	24.8	19.3	31.8	-1938	4516	5937	4.1	484	-19.3
1976	806	28.9	11.2	15.4	22.2	25.7	-590	7814	10533	3.9	484	3.0
1978	1407	52	9	14.7	27.3	31.9	-1780	12711	14871	3.2	484	4.5
1980	1632	62.2	-2.1	28.7	20.8	32.1	-4384	17214	27170	5.2	659.9	-7.1
1981	1797	69.6	6.5	21.3	20.5	30.3	-3849	20747	32433	4.5	700.5	-4.3
1982	1892	74.4	7.2	7.1	20.9	28.6	-2827	20934	37083	4.4	748.8	0.7
1983	2062	82.3	10.7	3.4	25.3	29.9	-1849	23272	40378	4.1	795.5	4.4
1984	2242	90.6	8.2	2.2	27.9	31.9	-1089	26486	43053	3.8	827.4	7.6
1985	2289	93.4	6.5	2.3	28.6	31.1	-19	26442	46729	4	890.2	7.4
1986	2611	107.6	11	2.8	32.8	30.2	4299	34128	44500	3.8	861.4	7.0
1987	3248	135.2	11	3.1	36.8	37.7	7529	46560	35600	3.1	792.3	6.7
1988	4302	180.8	10.5	7.1	38.6	39.1	11283	59973	31500	2.5	684.1	2.7
1989	5199	220.7	6.1	5.7	35.4	35.9	4597	61408	-	2.6	680	4.1

Kaynak:(Bank of Korea (<http://www.bok.or.kr>) ve National Statistical Office (<http://www.nso.go.kr>). Aktaran: Harvie ve Lee, 2003: 3; * Kim-Shin, 2007: 409-411)

2.2.4. Güney Kore Ekonomisinde Büyük Holdinglerin (Chaebols) Egemenliği

Güney Kore'nin kalkınma süreci, yeni kurulan firmalardan daha çok mevcut firmaların önemli ölçüde büyümesi biçiminde gerçekleşmiştir. İhracata dayalı endüstriyel kapasitenin genişlemesi ve özellikle de 1970'li yıllarda ağır sanayi ve kimya sanayisinin hızlı gelişimi,

¹⁰ Güney Kore'nin 1985 yılına kadar dış ticaret ve ödemeler dengesi açığıyla karşı karşıya kalması, bir dereceye kadar, Güney Kore'nin kaynaklarının yetersizliği ile açıklanabilir. Ancak bu açıkların temelinde, ihracatçı firmaların büyük ölçekte ihtiyaç duyduğu hammadde ve sermaye malı ithalatında meydana gelen ithal girdi artışları yatmaktadır.

1980'lerde "Chaebols"¹¹ olarak tanımlanan az sayıda çok büyük şirketlerin/holdinglerin oluşmasına yol açmıştır. Bu gelişmenin sonucunda, Chaebols'lar ile küçük işletmeler arasındaki açık büyümüştür. Örneğin, 1972 ile 1982 yılları arasında 20 en büyük şirketin imalat sanayi içindeki payı %7'den %29'a yükselmiştir. Güney Kore'nin aksine, Japonya'nın büyüme sürecinde hem büyük şirketlerin, hem de çok fazla sayıda küçük firmaların rol oynadığı görülürken, Tayvan'da ise küçük firmaların ağırlıklı rol oynadığı görülmüştür. Güney Kore'de küçük firmalar yerine büyük firmaların daha çok desteklenmesinin altında, gerek ihracat kapasitesinin genişletilmesi, gerekse de teknolojinin elde edilmesi ve kullanılması bakımından büyük firmaların küçük firmalara karşı daha avantajlı olması yatmaktadır. (Harvie ve Lee, 2003: 13).

Güney Kore ekonomisinin kalkınma stratejisi, "Dengesiz Büyüme Modeli"ni referans almış olsa da, sadece lider endüstrilerin ve büyük firmaların hükümet tarafından desteklenmiş olduğu doğru değildir. Küçük ve orta ölçekteki firmalar da (KOBİ), hükümet tarafından sağlanan vergi teşvikleri ve özel faiz oranlarından yararlanmışlardır. Bunun yanı sıra, KOBİ'lerin desteklenmesi ve geliştirilmesi için 1961 yılında "Kore Sanayi Bankası" kurulmuştur. Ayrıca, KOBİ'ler için çeşitli kanunlar çıkartılarak, büyük firmaların hâkimiyetinden korunması sağlanmıştır. Örneğin, 1966 yılında "KOBİ'ler İçin Temel Yasalar" kanunu yürürlüğe girmiştir. Özetle, teşviklerin büyük bir kısmı, ağır sanayi ve kimya sanayinin geliştiği 1970 ve 1980'li yıllarda Chaebollere yoğunlaşmış iken, 1980'li yıllardan sonra Chaebols'lar ile küçük işletmeler arasındaki açığın büyümesi, teşviklerin daha dengeli hale gelmesine yol açmıştır. Bunu sonucunda KOBİ'lerin sayısı da 1980'li yıllarda önemli ölçüde artmıştır (Yoo, 2008:51).

KOBİ'lere verilen önemin 1980'li yıllarda artması, imalat sanayisi içinde monopol ve oligopol yapının azalmasına yol açmıştır. Tablo 3 incelendiğinde, 1966-1990 dönemi boyunca Güney Kore'de imalat sanayisi içinde monopol ve oligopol yapının 1983 yılında tepe yaptığı, daha sonra ise azaldığı görülmektedir.

Tablo 4: Güney Kore'de İmalat Sanayinin Endüstri Yapısı (%'lik pay)

	1966	1974	1981	1983	1985	1987	1990
Monopol ve Oligopol	69.5	72.1	73.9	74.8	69.9	64.8	63.7
Rekabetçi Piyasalar	30.5	27.9	26.1	25.2	30.1	35.2	36.3

Kaynak: (Yoo, 2008:50)

2.3. Beş Yıllık Kalkınma Planlarının Uygulanması

Güney Kore'nin gelişmesinde kalkınma planlarının önemi çok büyüktür. Ekonomik Planlama Kurulu tarafından 1962-1997 dönemi boyunca toplam yedi adet Beş Yıllık Ekonomik Kalkınma Planları hazırlanmış ve birbiri ardına başarıyla uygulamaya konmuştur. Bu planların temel özellikleri ve uygulama süreçleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

¹¹ Chaeboller, ekonomik büyümenin yönetimi, ölçek ve alan ekonomilerinin keşfedilmesi ve avantajlarından yararlanılması bakımından, Güney Kore ekonomisinin kalkınma sürecinin temel unsuru olmuştur.

Tablo 5: Güney Kore'nin Dönemler İtibariyle Ekonomik Kalkınma Politikaları

PLANLAMA DÖNEMİ	EKONOMİK AMAÇ	TEMEL POLİTİKALAR
1. ve 2. Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemi (1962-1971)	✓ Kendi kendine yeten bir ekonomiyi oluşturmak için gerekli bütün unsurları sağlamak ✓ Fakirlik kısır-döngüsünden kurtulmak ✓ Ekonomik büyümenin sağlanması	✓ İhracata dayalı büyüme modelini temel almak ✓ Hafif sanayiye ve ithal ikameci politikalara yoğunlaşmak
3. ve 4. Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemi (1972-1981)	✓ Sanayi yapısının modernizasyonunu sağlamak ✓ Teknolojik gelişmeyi sağlamak ve verimliliği arttırmak	✓ Ağır ve Kimya Sanayisine ağırlık verilmesi ✓ Sosyal sermaye yatırımlarını genişletmek
5. ve 6. Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemi (1982-1991)	✓ Ekonominin rekabet gücünün artırılması ✓ Gelişmiş bir ekonomi için temelleri oluşturmak	✓ Dışa açık ekonomi ve istikrar politikalarını uygulamak
Beş Yıllık "Yeni Ekonomik Plan" Dönemi (1992-1997)	✓ Küreselleşme ve Liberalizasyona geçişi sağlamak	✓ Global ekonomiye geçişin sağlanması için gerekli reform politikalarının oluşturulması ve hayata geçirilmesi

Kaynak: (Hong, 2010:26-27)

1962-1966 tarihleri arasında uygulanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, kendi kendine yetebilen bir sanayi yapısını oluşturabilmek için gerekli ilk adımlar atılmıştır. Başta elektrik ve kömür olmak üzere enerji üretimini arttırmak, tarımsal üretimi yükseltmek, teknolojiyi geliştirmek, ihracat eliyle ödemeler dengesini iyileştirmek, emek gücünün niteliğini yükseltmek, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın temel öncelikleri arasında olmuştur (Frank vd., 1975:18).

İkinci Plan döneminde Güney Kore, yarım kalan yatırım projelerinin tamamlanması amacıyla, devletin denetiminde yabancı sermayeye ve kırsal kesimin modernizasyonuna (Saemaul¹²) yönelmiştir. Saemaul sonucunda Kore'nin kırsal kesiminin altyapısı bitirilmiştir. Ayrıca sanayinin modernize edilmesi, ekonominin kendi-kendine yeterliliğini sağlamak için gerekli kurumların kurulması ve aynı zamanda demir-çelik, makine, gemi inşa sanayisi, imalat ve kimya sanayileri başta olmak üzere, ithal ikameci sanayinin hızlı bir şekilde oluşturulması hedeflenmiştir (TMMOB, 2007: 71).

Endüstri yapısını belirli bir düzeye ulaştırmak ve yüksek katma-değerli malların üretimini ve ihracatını artırmak amacıyla, 1972-1976 döneminde uygulanacak Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Başarılı bir şekilde uygulanan Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı takiben Güney Kore ekonomisi, uluslararası piyasalarda emek-yoğun mallarda rekabet gücünü kaybetmeye başlamıştır. Rekabet gücünü tekrar kazanmak ve özellikle katma-değeri yüksek mallar üretmek için, 1972 yılından itibaren Üçüncü Kalkınma Planı ile birlikte ağır ve kimya sanayisine yönelmiştir (Kim-Shin, 2007: 385).

Güney Kore'de ara ve yatırım malı sanayilerinin kuruluşu esas olarak üçüncü plan döneminden itibaren gerçekleşmiştir. Üçüncü plan döneminde gelişme stratejisi, tamamıyla

¹² 1972 yılında Güney Kore "Saemaul"(Yeni Toplum) hareketini başlatmıştır. Bu, geniş çaplı ve kırsal kesimin modernizasyonuna yönelik bir harekettir. Yeni toplumun en önemli özelliği, köylünün, devletin de desteğiyle ortaklaşa bazı işleri yapması ve yürütmesidir.

ihracata yönelik sanayileşme politikasına yönelmiştir. Üretim ile ilgili olarak, 1973 yılında Başkan Park tarafından “Ağır sanayi ve Kimya Sanayi Deklarasyonu” açıklanmış, deklarasyonda Güney Kore’nin 10 yıl içinde altı sektörde dünya pazarlarına önemli miktarda üretim yapar hale gelmesi hedeflenmiştir. Sektörler ise, başta gemi inşa olmak üzere, demir-çelik, makine, elektronik, petro-kimya ve metalürji sektörleridir. Kore’nin hedeflerine ulaşmak için izlediği strateji, az sayıda firmaya destek vererek çok büyük ölçeklerde tesislerin kurulmasını sağlamak olmuştur (Çakmak, 2009: 4).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan uygulaması da, üçüncü planda yer alan “Ağır sanayi ve Kimya Sanayi Deklarasyonu”na göre şekillenmiştir. Bu dönemde yatırımlar, hedef sektörler ağırlıklı olarak Chaebol’ler tarafından yapılmış, finansman kaynağı ise, başta Japonya olmak üzere yabancı ülkelerden alınan krediler, Kore Eximbank’ı ve Ulusal Yatırım Fonu tarafından verilen tercihli krediler olmuştur.

Bu plan döneminde ağırlık verilen sanayi kolları, makine imalatı, elektronik ve gemi inşaatı gibi teknoloji yoğun ve kaliteli işgücü gerektiren sanayi kolları olmuştur. Planda yine, demir-çelik, petro-kimya ve diğer metaller ile ilgili sanayiler özellikle vurgulanmıştır. Bütün bu gelişmelerin sonucunda, ağır sanayi ve kimya sanayisi 1981 yılında %51.8 oranında büyüme göstermiştir. Ancak 1970’lerin sonlarına doğru giderek artan dış borç yükü, bir yandan dış tasarrufların azaltılması, diğer yandan da ağır sanayi ve kimya sanayi hamlesinin ithal malzemeye dayalı gereksinimlerini karşılama konusunda Güney Kore’yi ikileme bırakmıştır (Gönel, 2014: 7).

Beşinci Beş Yıllık Plan ile Güney Kore, kamu bankalarına ait hisselerin özel sektöre satılması gibi piyasanın daha etkin olmasına yönelik pek çok değişiklik paralelinde, kalkınma planlarının piyasayı yönlendirmesine devam etmiştir. Ayrıca sanayi faaliyetlerinde ağır sanayi ve kimya sanayinden, hassas makineler, elektronik ve bilişim gibi teknoloji yoğun sanayi kollarına yönelmek hedeflenmiştir. Diğer planlarda olduğu gibi, ihracat ve büyüme artışı yine temel hedefler arasındadır. Ancak dünya pazarlarında yoğun talebi olan ileri teknoloji ürünlerinin ihracatı, temel politika hedefi olmuştur. Dış ticaret ile ilgili hedeflere ulaşamamasına rağmen, bu planda, kronikleşen cari işlemler açığında önemli iyileşmeler kaydedilmiş ve 1986 yılında yaklaşık 5 milyar dolar cari işlemler fazlası verilmiştir. 1990’lara kadar sürecek olan cari fazlanın en önemli nedenlerinden birisi, 1985 yılından sonra Japon Yen’inin değerlenmeye başlamasıyla, Japonya’nın bazı mallarda uluslararası pazar payını Güney Kore’ye kaptırmasıdır. Ayrıca döviz kazanmaya yönelik ihracat hedeflemesi, düşük petrol fiyatları ve düşük uluslararası faiz oranları da, 1986-1990 yılları arasında cari işlemler fazlasının diğer nedenleri arasındadır (Gönel, 2014: 8).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, sosyal refah ve dengeli büyüme hedefleri ile ithalat liberalizasyonuna hız verilmesini amaçlamıştır. Planda, özellikle daha önce fazla önem verilmemiş olan küçük ve orta boy işletmelere devlet tarafından sağlanan doğrudan desteklerin artırılmasına karar verilmiştir. Ayrıca altıncı planla birlikte, Güney Kore halkının daha fazla demokrasi istekleri, planın 1988 yılında revizyondan geçirilmesine ve arazi sahipliğinde, finansal işlemlerde, büyük holdingler ve Chaebol’lerin¹³ elindeki ekonomik güçte ve son olarak işçi-işveren ilişkilerinde bir dizi reformların gerçekleştirilmesine yol açmıştır (TMMOB, 2007: 75).

¹³ Chaebol olarak adlandırılan ve çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bu aile şirketleri, zaman içinde büyüyerek, sonraki yıllarda Güney Kore sanayi üretiminin ve ihracatının temelini oluşturmuşlardır. 1995 yılında en büyük 30 Chaebol, Güney Kore GSYİH’nin %16’sını üretiyordu, imalat katma değeri içinde %41 ve ihracatın içinde %50’lik paya sahipti. 30 büyük Chaebol içinde 4 büyük grup olan, Hyundai, Samsung, Daewoo ve LG şirketleri GSYİH’nin %9’unu üretir hale gelmişti (TMMOB, 2007:75).

Mart 1992'de Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Başkan Roh tarafından ilan edilmiştir. Ancak aynı tarihte Başkan Roh yerine hükümeti devralan Başkan Kim Young Sam, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yerine, "Yeni Ekonomi Beş Yıllık Plan"ı (1993-1997) yürürlüğe koymuştur. Yeni plan ile hükümet, ülkede yeni iş imkânlarını arttırmayı, Kore firmalarını uluslararası ortamda daha rekabetçi bir hale getirmeyi ve ekonominin büyüme potansiyelini yükseltmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda; küreselleşme, finansal liberalizasyon, sanayileşme ve teknolojik gelişme, hükümetin önem verdiği temel öncelikler olmuştur (Kim-Inchul, 2010:183).

1997 yılında Asya Krizi'nin başlaması, Güney Kore'nin ekonomik plan uygulamalarına son vermesine yol açmıştır. Bu planların yerine kısa vadeli programlar uygulanmaya başlanmıştır. Güney Kore'nin 1998 yılında yaşadığı derin finansal kriz, kalkınma sürecini kesintiye uğratmış olsa da, kısa sürede krizin etkilerini atlatan Güney Kore ekonomisi, 2000'li yılların başından itibaren bilgi toplumu olma hedefine yönelmiştir.

Tablo 6: Güney Kore'nin Beş Yıllık Kalkınma Planlarının Hedef ve Gerçekleşmeleri (1962-1997)

Başkan	Tarih	5 Yıllık Planlar	Hedef Büyüme Oranı (Ortalama, %)	Gerçekleşen Büyüme Oranı (Ortalama, %)
Park Chung Hee (Askeri Yönetim)	1961.5-1979.10	1) 1962-1966	7.1	7.8
		2) 1967-1971	7.0	9.6
		3) 1972-1976	8.6	9.7
		4) 1977-1981	9.2	5.8
Chun Doo Hwan (Askeri Yönetim)	1981.5-1988.2	5) 1982-1986	7.5	8.6
		6) 1987-1991	7.3	10
Roh Tae Woo (Askeri Yönetim)	1988.5-1993.2	6) 1987-1991	7.3	10
		7) 1993-1997	7.5	7
Kim Young Sam (Sivil Yönetim)	1993.2-1998.2	7) 1993-1997	7.5	7

Kaynak: (Kim-Inchul, 2010:182)

2.4. Teknolojik Gelişme, Eğitim ve Ar-Ge Harcamaları, Sermaye Birikimi ve Toplam Faktör Verimliliğindeki Artışın Ekonomik Büyüme Katkısı

2.4.1. Teknoloji ve Bilimsel Alandaki Gelişmeler

1960'lı yıllardan itibaren Güney Kore planlı bir bilim ve teknoloji politikası izlemiştir. Bu politikanın temelinde, bilimsel ve teknolojik alt yapının oluşturulması, teknoloji transferinin merkezden denetimi, büyük firmalara teknoloji transferi ve üretiminde önemli rol verilmesi ve teknoloji transferinin ileri teknoloji ile sınırlı tutulması, gibi önemli unsurlar yer almıştır.

Güney Kore ekonomisi 1960 ve 1970'li yıllarda, teknoloji transferinin kaynağı olarak doğrudan yabancı yatırımları, hükümetin sıkı kontrolü nedeniyle bölgesindeki diğer ülkelere kıyasla daha az kullanmıştır (örneğin Singapur'a kıyasla). Onun yerine, teknoloji lisansının alınması ve en çok da sermaye mallarının ithali tercih edilmiştir¹⁴

¹⁴ Bilginin öğrenilmesi ve teknolojinin kullanılması "yaparak-öğrenme" yoluyla gerçekleşmektedir.

Tablo 7: Teknolojinin Transfer Kaynağı: 1962-1981 (Milyon ABD \$)

KAYNAK	1962-1966	1967-1971	1972-1976	1977-1981
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	45.4	218.6	879.4	720.6
Yabancı Lisansı	0.8	16.3	96.6	451.4
Teknoloji Danışmanlığı	-	16.8	18.5	54.7
Sermaye Malları İthalı	316	2541	8841	27978

Kaynak: (Yang vd., 2006:6)

Güney Kore ekonomisinin 1960'lı yıllardan itibaren izlediği bilim ve teknoloji politikaları şu şekilde özetlenebilir:

1960'lı yıllarda devlet, doğrudan Başkan'a bağlı "Ekonomi ve Bilim Konseyi"ni kurmuştur. Bu kurulun görevi, ekonomi politikalarına doğrudan müdahale yerine, ekonomi ile bilgileri değerlendirmek ve tavsiyelerde bulunmaktır. Bunun dışında hükümet, ekonomiye doğrudan müdahale edebilmek için Ekonomik Planlama Organizasyonu'nu(EBP) kurmuştur.

Bilim ve teknoloji altyapısını oluşturmak üzere atılan önemli adımlardan biri 1966 yılında Kore Bilim ve Teknoloji Enstitüsü (KIST), diğeri ise 1967 yılında Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nın (MOST) kurulmasıdır. KIST'in temel görevi; sanayilere, teknoloji ithalinde uygun seçimi, uygulama için gerekli değişim, geliştirme ve adaptasyonu yapma ve bilgiyi yayma konusunda yol göstermesidir. MOST ise; araştırma ve geliştirme, bilim ve teknoloji, beşeri sermayenin geliştirilmesi, uluslararası teknolojik işbirliği gibi temel konulardan sorumlu olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, devlet bütçesinden bilim ve teknoloji yatırımlarına ayrılan tutarın GSMH içindeki payı, 1964 yılında %0.18'den 1970 yılında %0.3'e ulaşmıştır (Çalışır ve Gülmez, 2010: 41).

1973 yılında bilim ve teknoloji politikalarının koordinasyonunun sağlanması amacıyla, Ulusal Bilim ve Teknoloji Danışmanlığı Konseyi kurulmuştur. Ayrıca sanayileşmenin önündeki teknolojik kısıtlamaların ve eksikliklerin üstesinden gelebilmek için, Güney Kore hükümeti Ar-Ge enstitüleri kurmuştur. 1970'li yıllarda, gemi yapımı, elektronik, telekomünikasyon, makine, enerji ve kimya sektörü gibi alanlarda birçok uzmanlaşmış araştırma enstitüleri kurulmuştur (Yang vd., 2006:4-5).

1980'lere doğru, sanayi artık kendi araştırmalarını yapabilecek bir seviyeye ulaştığında, KIST daha uzun dönemli araştırmalara yöneltilmiş ve 1981 yılında yine devlet eliyle, 1971 yılında kurulmuş olan Kore İleri Bilim Enstitüsü (KAIS) ile birleştirilerek, Kore İleri Bilim ve Teknoloji Enstitüsü (KAIST) kurulmuştur. Bu kurumun temel görevi ise; ülkenin atılım yaptığı ileri teknoloji alanlarında, özellikle elektronik teknolojilerine yönelik olarak bilim doktorası ve mastır derecesine sahip elemanlar yetiştirmektir.

1980 sonrası dönemde devlet, eğitim alanında özellikle de kalifiye insan gücü yetiştirilmesi konusunda çalışmalarını sürdürmüştür. Bu amaçla üniversitelerin kontenjanının artırılmasına çalışılmıştır. Ayrıca 1989 yılında KAIST'ten ayrılan KIST, bu kez ülkenin yeni yönelim alanlarıyla ilgili enstitüler kurmakla görevlendirilmiştir. Bu enstitülerin sanayinin acil taleplerine karşılık verememesi üzerine, devlet, 1989 yılında Endüstriyel Teknoloji Akademisi'ni (KAITECH) kurmuştur (Çalışır ve Gülmez, 2010: 42).

2.4.2. Eğitime Verilen Önem

Güney Kore'nin yüksek büyüme performansına olumlu katkı yapan en önemli faktörlerden birisi de beşeri sermayeye yapılan yoğun yatırımlardır. Örneğin, Güney Kore'nin 1960-1980 dönemi boyunca toplam harcamalar içinde eğitime ayrılan pay GSYİH'nın %10'unu geçmiştir. Bu oran, aynı dönemde gelişmekte olan ülkeler arasındaki en yüksek

orandır. Eğitime verilen bu önem 1990 ve 2000'li yıllarda da artarak devam etmiştir. Örneğin 2000 yılı itibariyle eğitim yatırımlarının GSYİH içindeki payı, OECD ülkelerinde ortalama %5.5, ABD'de %7.0, Japonya'da %4.6, İngiltere ve Almanya'da %5.3 iken, Güney Kore'de %7.7 gerçekleşmiştir. Sonuçta yüksek eğitim düzeyi, teknoloji transferi konusunda Güney Kore'ye çok önemli avantajlar sağlamıştır. İyi eğitilmiş işgücü ile sınırlı düzeyde de olsa fiziki sermaye birikiminin bileşimi, yatırımların artışında rol oynayan en önemli faktörler arasında olmuştur. Bu sayede sabit sermaye yatırımlarının GSYİH içindeki payı 1961 yılında %10'un altına iken, 1980 yılında %30'lar düzeyine yükselmiştir (Kim-Ji, 2009: 17-20).

2.4.3. Teknolojik Gelişmenin Temel Sac Ayağı: Ar-Ge Harcamaları

Güney Kore ekonomisi, 1980'li yıllarda endüstri yapısını, emek ve sermaye yoğun bir yapıdan teknoloji yoğun bir yapıya dönüştürülmesini benimsemiştir. Teknolojiye verilen önem, teknolojik gelişmenin temel sac-ayaklarından biri olan Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) çalışmalarının da hız kazanmasına yol açmıştır.

Güney Kore'nin inovasyon ve Ar-Ge sistemi üç temel dönemden geçmiştir: İlk dönem İmitasyon Dönemidir (1960'lar ve 1970'ler). İmitasyon döneminde, emek yoğun sektörlerin ön planda olduğu ve kısmen doğrudan yabancı yatırımlar ve teknoloji transferi ile endüstrileşme sürecine katkı sağlandığı gözlemlenmiştir. İkinci dönem Transformasyon Dönemidir (1980'ler). İthal ikameciliğin ve korumacılığın etkilerinin azalmaya başladığı bu dönemde ise, tek başına teknoloji transferi ve üniversiteler ve kamu sektörü tarafından gerçekleştirilen araştırmaların yetersiz kaldığı düşünülerek, özel sektörün kendi Ar-Ge yapısını kurması ve geliştirmesi teşvik edilmiştir. Son dönem ise, İnovasyon Dönemidir (1990'lar ve sonrası). Bu dönemde Güney Kore hükümeti, Asya Krizi ile birlikte teknoloji politikalarını, o zamana kadar ön planda olan büyük sanayi şirketlerinden çok daha esnek, dinamik ve inovatif olan KOBİ'lere doğru yönlendirme ihtiyacı duymuştur. Yani küçük ölçekli Ar-Ge merkezleri ve teknoloji tabanlı küçük firmalar önem kazanmış; bu değişim, KOBİ'lerin Ar-Ge harcamaları ve yoğunluklarındaki artış ile de kendini göstermiştir (Arslanhan ve Kurtul, 2010:3).

Araştırma ve geliştirme çalışmalarına verilen bu önem, Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payının, 1970 yılında %0.38'ten, 1980 yılında %0.54'e, 1990 yılında ise %1.68'e yükselmesine yol açmıştır. Ar-Ge'ye verilen önem 2000'li yıllarda da artarak devam etmiştir. Aynı oran, 2000 yılında %2,3'e, 2008 yılında ise %3.37'ye yükselmiştir. 2008 yılında gerçekleşen %3.37'lik oran, gelişmiş ülke ekonomileri ile kıyaslandığında yüksek bir orandır: Örneğin, Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı, 2007 yılı itibariyle ABD'de %2.68, Japonya'da %3.44, Almanya'da %2.54, Fransa'da %2.08, İngiltere'de ise %1.79 gerçekleşmiştir. Ayrıca toplam Ar-Ge harcamaları içinde özel sektörün payı, 1975 yılında %26'dan, 1985'te %75'e ulaşmıştır. Bu oran, adı geçen dönemde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki en yüksek özel sektör Ar-Ge harcamalarından birisi olmuştur (<http://english.mest.go.kr>).

Güney Kore'de 1980'den sonrası Ar-Ge'nin büyük kısmı özel sektör firmaları veya kamu özel ortaklıkları yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla özel sektördeki girişimciler, kendi Ar-Ge laboratuvarlarını kurmaları için teşvik edilmiş, vergi muafiyetleri genişletilmiş ve özel sektöre yönelik kredi olanakları artırılmıştır.

Tablo 8: Güney Kore’de Dönemler İtibariyle Ar-Ge ve Teknoloji Politikalarının Gelişimi

DÖNEMLER	AR-GE ve TEKNOLOJİ POLİTİKALARI
1960’lar	• Yabancı teknolojinin ithali • Bilim ve Teknolojinin gelişmesi için gerekli kanunların oluşturulması • Üretim sürecinde bilimsel ve teknolojik altyapının artırılması MOST, KIST, vb. kurulması
1970’ler	• Ar-Ge için gerekli kanunların oluşturulması • Hükümet destekli 16 adet araştırma enstitüsünün kurulması • Teknik eğitiminin genişletilmesi • İthal edilen teknolojiye uyumun sağlanması için kurumsal mekanizmaların geliştirilmesi • Endüstrinin ihtiyaç duyduğu araştırmaların teşviki
1980’ler	• Yerli teknolojilerin geliştirilmesi • Ulusal Ar-Ge programının başlaması • Özel sektörün Ar-Ge laboratuvarlarının hükümet tarafından desteklenmesi • En üst düzeydeki bilim adamı ve mühendislerin eğitimi ve bunlara sahip olunması
1990’lar	• Yüksek teknolojiyi kullanan endüstrilerin gelişimi • Üniversitedeki araştırmaların desteklenmesi • Ulusal Ar-Ge projelerinin desteklenmesi • Kurumsal reformların gerçekleştirilmesi
2000’den sonra	• Bilgi-temelli ekonominin gelişimi • “Yaratıcı Araştırma Programı”, “Ulusal Araştırma Laboratuvarı Programı”, “21. Yüzyıl Ar-Ge Programı” gibi programların başlatılması • Ulusal ve bölgesel inovasyon sistemlerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi • Biyo-teknoloji, Nano-teknoloji ve Bilgi-teknolojisi alanlarında Ar-Ge’nin artırılması

Kaynak: (Hong, 2010: 61-62)

2.4.4. Sermaye Birikimi ve Toplam Faktör Verimliliğindeki Artışlar

Güney Kore'nin 1960-1990 döneminde gerçekleştirdiği ekonomik dönüşümün temelinde, toplam faktör verimliliği ile emek ve sermaye birikiminde meydana gelen artışlar da çok büyük bir rol oynamıştır: Dünya Bankası'nın 1993 yılında yaptığı ekonometrik bir çalışmada; Güney Kore, Tayvan, Tayland, Honkong ve Japonya gibi Doğu Asya ülkelerinde, toplam faktör verimliliğindeki artışların ekonomik büyümeye katkısının yüksek olduğu tahmin edilmiştir. Örneğin, 1960-1989 döneminde toplam faktör verimliliğinin yıllık ortalama büyüme oranı; Güney Kore’de %3.1, Tayvan’da %3.8, Tayland’da %2.5, Japonya’da %3.5, Singapur’da ve Endonezya’da %1.2 ve Malezya’da %1.1 olarak tahmin edilmiştir. Toplam faktör verimliliğinde gerçekleşen bu artışa ilaveten, üretim faktörlerinde meydana gelen artışlar da, Güney Kore'nin gerçekleştirdiği ekonomik mucizede başat bir rol oynamıştır, denilebilir. Güney Kore’de 1960-1989 dönemi boyunca, sermaye stokunun yıllık ortalama büyüme oranı %12 düzeylerinde iken, aynı oran, Çin ve Tayvan’da %10.5, Japonya ve Malezya’da %8.5, Endonezya’da ise %7 gerçekleşmiştir. Aynı dönemde işgücünün yıllık ortalama büyüme oranı Güney Kore’de %2.47 olmuştur (World Bank, 1993: 64-65).

Bir diğer çalışmaya göre, Güney Kore’de 1963-1972 yılları arasında sermaye ve işgücünün miktarında ve kalitesinde meydana gelen artışın, yıllık ortalama büyüme oranının yarısından (yaklaşık %4,2’si) sorumlu olduğu vurgulanmaktadır. 1972-1982 yılları arasında ise, üretim faktörlerindeki artışın yıllık ortalama büyüme oranının yaklaşık %80’inden (yaklaşık %5.6’sı) sorumlu olduğu belirtilmektedir. Yine aynı dönemde istihdamdaki yavaş büyüme,

çalışma saatlerindeki artışlar ve işgücünün eğitilmesi ile dengelenmeye çalışılmıştır. Güney Kore'nin 1960-1980 döneminde yaşadığı yüksek büyüme oranlarının temelinde, 1973 yılından önce endüstrileşmiş diğer ülkelerden farklı olarak, fiziksel ve özellikle beşeri sermayeye yapılan yatırımlar yatmaktadır. 1980 sonrasında devam eden yüksek büyüme oranlarının temelinde ise, yüksek yatırım oranları ve sermaye girişleri anahtar bir rol oynamıştır (Colins, 1990:107).

2.5. Güney Kore'de Ekonomik Liberalizasyon Politikaları

Başkan Park'ın suikast sonucu öldürülmesini takiben geçici bir hükümet kurulmuş ancak Mayıs 1980 tarihinde General Chun Doo Hwan liderliğinde ki askeri yönetim Güney Kore'nin başına geçmiştir. Başkan Hwan, ekonomik istikrar ve liberalizasyonun sağlanması, tarafsız bir teşvik sisteminin kurulması, dış rekabetin geliştirilmesi, anti-tröst yasalarının oluşturulması, Cheabol'lerin yol açtığı piyasa yoğunlaşmasının önlenmesi ve daha fazla teknolojiye dayalı endüstrilerin geliştirilmesi şeklinde özetlenebilecek iktisadi politikaları gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.

Güney Kore'de 1979 yılında başlatılan ithalat liberalizasyonu, 1980 ve 1981 yılında ödemeler dengesi sorunu yüzünden kesintiye uğramıştır. Ancak 1983 yılından sonra ödemeler bilançosunda gerçekleşen iyileşmeler, kesintiye uğrayan bu sürecin tekrar başlamasına yol açmıştır. Sürecin başlangıcı ise, 1983 yılında kurulan "Gümrük Tarifeleri Reform Komisyonu'dur". Bu gelişmeler sonucunda, ortalama gümrük tarifesi oranı 1983 yılında %24'ten, 1988 yılında %18'e, 1994 yılında ise %8'e düşürülmüştür. İmalat sanayinde "Nominal Koruma Oranı" (yurtiçi ve dünya fiyatları arasındaki yüzdelik fark) 1982 yılında %21'den 1990 yılında %14'e düşürülmüştür. Buna karşın, tarım ürünlerindeki "Nominal Koruma Oranları", 1982 yılında %72'den, 1990 yılında %101'e yükseltilmiştir. Ayrıca "İthalat Liberalizasyon Oranı" da¹⁵, 1983 yılında %80'den, 1988 yılında %95'in üzerine yükselmiştir. Belirtmek gerekir ki, 1980'li yıllarda dış ticaret alanında gerçekleştirilen birçok reformun arkasında ABD'nin baskısı vardır (Harvie ve Lee, 2003:15; Kim-Ji, 2009:37).

Güney Kore'de dış ticaretin serbestleştirmesinin yanı sıra finansal liberalizasyon alanında da önemli adımlar atılmıştır. 1981-1983 yılları arasında, ticari bankaların özelleştirilmesi, özel bankaların kredi faiz oranları ile kamunun politika faiz oranları arasındaki farkın ortadan kaldırılması (1982) ve finansal sektörlere giriş engellerinin azaltılması, atılan önemli adımlardır.

Yeniden düzenlenen finansal sektör 1980'lerin ilk yarısında hızlı bir şekilde büyümüştür: Ülkenin toplam finansal varlıklarının GSMH'ya oranı 1980 yılında %2.4'ten 1990 yılında %4.0'a ve 1994 yılında %4.7'ye yükselmiştir. Aynı oran 1993 yılında Japonya'da %7.1, ABD'de %6.2 ve 1992 yılında Tayvan'da %5.7 düzeyindeydi (Kim-Ji, 2009:38). Bunun yanı sıra, toplam kredilerin GSMH'ye oranı 1980 yılında %68'den, 1984 yılında %94'e yükselmiştir. Bu artışın temel nedeni, banka-dışı finansal kesimin hızlı büyümesi olmuştur. Yine bu dönemde Güney Kore hükümeti, piyasaya verilen ticari banka kredilerinin büyük şirketlerde (Chaebols'lerde) yoğunlaşmasını azaltmak ve küçük ve orta ölçekli işletmelere daha fazla kredi verilmesini sağlamak amacıyla birtakım düzenlemelere gitmiştir¹⁶: Örneğin, yerel bankaların piyasaya verdiği toplam kredilerin en az %55'i; ülke genelinde faaliyette bulunan bankaların verdiği toplam kredilerin ise en az %35'i küçük ve orta ölçekli firmalara verilmek zorundaydı. Ancak ne var ki, bu politika uygulamada başarılı olamamıştır: Küçük ve orta ölçekteki işletmelerin, ülke genelinde faaliyette bulunan

¹⁵ "İthalat Liberalizasyon Oranı", sıfır tarifeli ithal mallarının değerinin toplam ithalat değeri içindeki payını ifade eder (Oizumi, 2008: 11).

¹⁶ Güney Kore hükümeti, küçük ve orta ölçekteki işletmelerin geliştirilmesi amacıyla, 1982-1986 döneminde uygulanan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na özel bölümler ekleyerek planı revize etmiştir.

bankalardan aldığı kredilerin, toplam bu banka kredileri içindeki payı 1983'te %33.6'dan, 1986'da %27'ye düşmüştür. Ayrıca, otuz en büyük şirketin aldığı kredilerin toplam yurtiçi krediler içindeki payı, Ağustos 1983'te %43.2'den, Mart 1984'te %48'e yükselmiştir (Harvie ve Lee, 2003:17).

Büyük şirketlerin yüksek borçlanma yapısının devam etmesi, 1980'lerin ortalarında pek çok şirketin finansal sıkıntıya girmesine neden olmuştur. Güney Kore hükümeti, finansal açıdan sıkıntıya düşen büyük firmaların kurtarılması ve iflasının önlenmesi amacıyla, bankalara, borçların üstlenilmesi, düşürülmesi veya yeniden yapılandırılması için baskılarda bulunmuştur. Bunun yanı sıra, 1980'lerin ikinci yarısından sonra Chaebol'lerin yüksek büyüme potansiyelinin --hükümet politikalarının da değişmesiyle-- yavaşlamaya başlaması ve Chaebol'lerin bankacılık sektöründen aldığı kredilere tavan getirilmesi¹⁷, finans sektörüne ilişkin bir dizi sorunların aşılmasına yardımcı olmuştur.

3. SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRMELER

Güney Kore ekonomisi, 1960'lı yılların başlarında dünyanın en fakir ülkelerinden birisiydi. Dönemin başında, kişi başına düşen geliri sadece 80 ABD \$'ı düzeyinde olan, tasarruf oranının %1'in altında, enflasyon ve işsizlik oranının %10'un üzerinde gerçekleştiği, sürekli dış ticaret ve cari işlemler açığı veren ve dolayısıyla fakirliğin kısır döngüsüyle baş etmeye çalışan bir ülke konumundaydı. Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın başladığı 1962 yılından itibaren olağanüstü ekonomik performans gösteren Güney Kore, 1986 yılına geldiğinde, temel makro ekonomik göstergeleri gelişmiş ülkeleri kısındıracak düzeylere ulaşmıştı: Enflasyon oranının %2'lere, işsizlik oranının %3'lere düştüğü; yatırım ve tasarruf oranının %30'ları aştığı; dış ticaret ve cari dengenin pozitif verdiği ve ekonominin 1962-1986 dönemi boyunca ortalama %8,5'in üzerinde büyüdüğü bir ülke haline gelmişti.

1960-1990 döneminde gösterdiği ekonomik kalkınma başarısını 1990'lı yıllardan sonra da sürdüren Güney Kore ekonomisi, 1990'lı yıllardan sonra uluslararası ekonomik sistemle bütünleşmeyi sağlayarak, dünyanın 14. büyük ekonomisi haline gelmiştir. 2013 yılı sonu itibarıyla, cari fiyatlarla GSYİH düzeyi 1.3 trilyon \$; satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen gelir de 33.500 ABD \$'ına ulaşmıştır. 1960-1970'li yıllarda, tekstil, peruk, kontrplak, kömür, tarım ürünleri gibi katma-değeri düşük ve "ilkel" mallar ihraç eden Güney Kore ekonomisi, 2010'lu yıllarda, katma-değeri yüksek ve ileri teknolojiyi içeren malların temel ihracatçısı olmuştur.

Tablo 9: Güney Kore'nin İhracatındaki İlk On Ürünün Payı (1960-2013)

SIRA	1960	%	1970	%	2013	%
1	Demir Cevheri	13.0	Tekstil, Giyecek	40.8	Elektronik Ekipmanlar	24.2
2	Volfram	12.6	Kontrplak	11.0	Araçlar (Tren ve Tramvay hariç)	13.0
3	Ham İpek	6.7	Peruk	10.8	Makineler	10.6
4	Kömür	5.8	Demir Cevheri	5.9	Petrol Dahil Mineral Yakıtlar	9.7
5	Kalamar	5.5	Elektronik	3.5	Optik ve Tıbbi Aletler	6.4
6	Diğer Balıklar	4.5	Konfeksiyon Ürünleri	2.3	Gemi, Bot ve vb. Yapılar	6.4
7	Grafit	4.2	Ayakkabı	2.1	Plastikler	5.6
8	Kontrplak	3.3	Tütün Ürünleri	1.6	Organik Kimyasallar	4.4
9	Tahıl Ürünleri	3.3	Çelik Ürünler	1.5	Demir ve Çelik	4.0
10	Kürk	3.0	Metal Ürünler	1.5	Demir ve Çelik Ürünleri	2.0

Kaynak:(<http://www.worldstopexports.com/south-koreas-top-10-exports/2302>
(2013 verileri); Yang vd., 2006:4 (1960-1970 verileri))

¹⁷ Bankacılık sektörünün otuz en büyük Chaebol'e verdiği kredilerin toplam krediler içindeki payı, 1987 yılında %24.4'ten, 1989 yılında %18.3'e düşmüştür.

Kanımcıca, esas çarpıcı gelişme sadece bu değildir. Güney Kore'nin gerçek başarısı, 1970'lerin başında "Ağır sanayi ve Kimya Sanayisi" hamlesi ile kendisine belirlediği hedeflerde elde ettiği olağanüstü başarıda yatar. Makalede, metin içinde yer alan cümle hatırlanacak olursa: ".....*Bunun sonucunda, Mayıs 1973'te ihracat stratejisi, hafif sanayi mallarından ağır ve kimya sanayisi mallarının üretimine ve ihracatına yönelmiştir. Ağır ve kimya sanayinde stratejik sektörler ise; çelik, ağır makineler, otomobil, elektronik, gemi yapımı, demir içermeyen madenler ve petro-kimya ürünleri olarak belirlenmiştir*". Bu hedeflerin ne ölçüde gerçekleştirildiği şu şekilde özetlenebilir:

- i. Güney Kore ekonomisi, 2013 yılında gerçekleşen 559.6 milyar ABD \$'ındaki ihracat rakamıyla, Çin, ABD, Almanya, Japonya, Hollanda ve Fransa'dan sonra **dünyanın en büyük 7. ihracatçısı** haline gelmiştir¹⁸.
- ii. Bugün dünyada inşa edilen gemilerin önemli bir kısmı Güney Kore tersanelerinde üretilmektedir. 1971 yılında dünya gemi inşa piyasasındaki payı ancak %1 civarında olan Güney Kore, 2000'li yılların başında pazar payını %40'lara taşıyarak dünya lideri konumuna gelmiştir. 2013 sonu itibarıyla, Çin'in 25.9 milyon gros tonluk üretimini takiben, 24.5 gros tonluk üretimi ve yaklaşık %43'lük pazar payı ile **dünyanın en büyük 2. gemi üreticisidir**¹⁹.
- iii. 1967 yılında 7000 adet araç üretimi gerçekleştiren Güney Kore, 2013 sonu itibarıyla 4,521,429 araç üretimi ile Çin, ABD, Japonya ve Almanya'dan sonra **dünyanın en büyük 5. otomobil üreticisi** haline gelmiştir. Firmalar bazında ise, **Hyundai dünyanın en büyük 4. taşıt firması konumundadır**²⁰.
- iv. Güney Kore ekonomisi, 2012 yılı itibarıyla, 69.1 milyon ton ham çelik üretimi ile **dünyanın en büyük 6. çelik üreticisi** haline gelmiştir²¹.
- v. Petro-kimya alanında Güney Kore ekonomisi, 2010 itibarıyla etilen piyasasında 7,6 milyon ton ile **dünyanın en büyük 5. etilen kapasitesine** sahiptir²².
- vi. Güney Kore'nin 1970'li yıllarda belirlediği temel stratejik sektörlerden birisi de elektronik sektörüydü. Nitekim 2013 sonu itibarıyla, Güney Kore'nin ihracatında açık-ara birinci sırada yer alan ve toplam ihracatın yaklaşık %25'ini sağlayan elektronik sektörü olmuştur. Yazılım ve donanım ürünleri, yarı iletkenler, mobil telefonlar, LCD ve dijital televizyonlar, video ve kameralar, vb. ürünlerde, Güney Kore dünya liderleri arasına girmiştir. Örneğin 2013 yılı itibarıyla, **Güney Kore'nin Samsung firması**, Intel firmasını takiben, **yarı-iletken sektöründe %9.7'lik pazar payı ile dünya ikincisidir**²³.

1960-1990 döneminde "Kalkış Aşaması"nı tamamlayan Güney Kore ekonomisi, 2000'li yıllarda küresel ekonomik pazarın en önemli rakiplerinden birisi haline gelmiştir. Güney Kore ekonomisinin elde ettiği bu olağanüstü başarının altında, hiç kuşkusuz, "Kalkış Dönemi"nin temel makro-ekonomik politikaları yatmaktadır. Bu politikaları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- i. Güney Kore'nin 1962 yılından itibaren ihracata dayalı büyüme modelini benimsemesi ve bunu devletin desteği ve kontrolü ile sıkı bir biçimde uygulaması, ortaya çıkan ekonomik başarının en önemli unsurlarından birisi olmuştur. Özellikle ekonomik gelişmenin başlangıç aşamalarında, gerek beşeri sermaye yatırımları, gerekse de özel sektörün

¹⁸ <http://www.statista.com/statistics/264623/leading-export-countries-worldwide>

¹⁹ <http://www.statista.com/statistics/263895/shipbuilding-nations-worldwide-by-cgt/>

²⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Automotive_industry

²¹ <https://www.worldsteel.org/dms/internetDocumentList/bookshop/Word-Steel-in-Figures-2013/document/World%20Steel%20in%20Figures%202013.pdf>

²² <http://www.aiche.org/sites/default/files/cep/20111240.pdf>

²³ <http://www.gartner.com/newsroom/id/2698917>

sermaye yetersizliği nedeniyle gerçekleştiremeyeceği temel endüstrilerde, hükümetin kendi yatırım imkânlarını kullanmış olması, ihracatçı sektörlerin gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, ihracat artışının sağlanması için hükümetin özel sektöre uyguladığı çeşitli ihracat desteklerinin ve aynı zamanda baskıcı tavrın, ihracat artışında çok önemli payı olduğu söylenebilir.

- ii. Güney Kore'nin, 1960'lı yıllardan itibaren planlı bir bilim ve teknoloji politikası izlemesi de, ekonomik başarının altında yatan diğer önemli faktördür. Özellikle bilimsel ve teknolojik alt yapının oluşturulması, teknoloji transferinin merkezden denetimi, büyük firmalara teknoloji transferi ve üretiminde önemli rol verilmesi ve teknoloji transferinin ileri teknoloji ile sınırlı tutulması, bilim ve teknoloji politikalarının temel unsurları arasında olmuştur.
- iii. Güney Kore'nin yüksek büyüme performansına olumlu katkı yapan en önemli faktörlerden birisi de, beşeri sermayeye yapılan yoğun yatırımlardır. Örneğin, Güney Kore'nin 1960-1980 dönemi boyunca eğitime ayrılan pay GSYİH'nın %10'unu geçmiştir. Bu oran, aynı dönemde gelişmekte olan ülkeler arasındaki en yüksek orandır. Bunun yanı sıra, teknolojiye verilen önem, teknolojik gelişmenin temel sac-ayaklarından biri olan Ar-Ge çalışmalarının da hız kazanmasına yol açmıştır. Araştırma ve geliştirme çalışmalarına verilen bu önem, Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payının, 1970 yılında %0.38'ten, 1980 yılında %0.54'e, 1990 yılında %1.68'e ve 2008 yılında ise %3.37'ye yükselmesine yol açmıştır.

Güney Kore ekonomisinin 1960-1990 dönemi ile 2000'li yıllardaki ekonomik performansı, 1960'lardan itibaren oluşturduğu sağlam üretim ve teknoloji alt yapısı ve bunu mümkün kılan sanayileşme ve teknoloji stratejisi ile özetlenebilir.

KAYNAKÇA

- ARSLANHAN, S., KURTSAL, Y. (2010). "Güney Kore İnovasyondaki Başarısını Nelere Borçlu? Türkiye İçin Çıkarımlar", TEPAV Politika Notu, Eylül 2010: 1-15.
- CHUN, S.H. (2010). "Strategy for Industrial Development and Growth of Major Industries in Korea", Korea Institute for Development Strategy (KDS), http://www.kds.re.kr/pds/102/MRDA_2010_4.pdf, 19.04.2010.
- COLINS, S. M. (1990). "Lessons From Korean Economic Growth", The American Economic Review, Vol:80(2): 104-107.
- ÇAKMAK, N.S. (2009). "Güney Kore'de gemi inşa sanayinin tarihi", <http://www.denizhaber.com.tr/guney-korede-gemi-insa-sanayinin-tarihi-haber-22948.htm>, 17.12.2009.
- ÇALIŞIR, M., GÜLMEZ, A. (2010). "Teknoloji Politikaları Çerçevesinde Ekonomik Gelişim: Türkiye - Güney Kore Karşılaştırması", Akademik İncelemeler Dergisi, 5(1): 23-55.
- FRANK, C.R., KIM, K.S. ve WESTPHAL, L.E. (1975). "Economic Growth in South Korea since World War II", (Ed.) FRANK, C.R., KIM, K.S. ve WESTPHAL, L.E., Foreign Trade Regimes and Economic Development: South Korea, NBER, Chapter two.
- GÖNEL, F.D. (2014). "Güney Kore-Türkiye Planlı Kalkınma Deneyimlerinin Karşılaştırması", <http://www.yildiz.edu.tr/~gonel/akademikdosyaları/yayınlar/planlikalkinma.pdf>, 27.03.2014.

- HARVIE, C., LEE, H.H. (2003). "Export Led Industrialisation and Growth – Korea's Economic Miracle 1962-89", Department of Economics, University of Wollongong, Working Paper 03(01): 1-25.
- HONG, Y.S. (2010). Private-Public Alliances for Export Development: The Korean Case, CEPAL, Serie Comercio Internacional, No:102: 1-97.
- KIM, I. (2010). "Korea's Capitalistic Planning Model: Policy Lessons for Mongolia", The Journal of The Korean Economy, Vol:11(1):177-194.
- KIM, S.H. (2007). "Finance and Growth of the Korean Economy from 1960 to 2004", Seoul Journal of Economics, 20(4): 377-418.
- KIM, J.H. (2009). "Korean Economic Development Strategy", Korea Development Institute(KID),http://www.cafrad.org/Workshops/Tanger21-23_04_09/Session9_3.pdf, 23.04.2009.
- KRUEGER, A. O. (1987). "The Importance of Economic Policy in Development: Contrasts Between Korea and Turkey", NBER Working Paper, No:2195: 1-56.
- MOE(2014)."Science&Technology", http://english.mest.go.kr/web/1750/site/contents/en/en_0240.jsp, 15.02.2014.
- OIZUMI, K., (2008). "Economic Partnership Agreements and Trade Liberalization: An Analysis Based on New Trade Liberalization Ratios", Pacific Business and Industries, Vol. VIII (28): 1-24.
- TMMOB, (2007). "Ülke Örnekleri ile Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri", TMMOB Sanayi Kongresi 2007 Oda Raporu: 68-75.
- WORLD BANK(1993). The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy, Oxford University Press, London.
- YANG, J.M., KIM, T.W. ve HAN, H.O. (2006). "Understanding the Economic Development of Korea from a Co-Evolutionary Perspective", <http://karyiuwong.com/confer/beijing06/papers/yang-kim-han.pdf>,11.04.2014.
- YOO, I. (2008). "Korea's Economic Developments: Lessons and Suggestions for Developing Countries", Korean Social Science Journal, XXXV No:1(2008):31-63.

Diğer İnternet Sayfaları

<http://www.statista.com/statistics/264623/leading-export-countries-worldwide>

<http://www.statista.com/statistics/263895/shipbuilding-nations-worldwide-by-cgt/>

http://en.wikipedia.org/wiki/Automotive_industry

<https://www.worldsteel.org/dms/internetDocumentList/bookshop/Word-Steel-in-Figures-2013/document/World%20Steel%20in%20Figures%202013.pdf>

<http://www.aiche.org/sites/default/files/cep/20111240.pdf>

<http://www.gartner.com/newsroom/id/2698917>

<http://www.worldstopexports.com/south-koreas-top-10-exports/2302>

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/index.aspx>